

BUYRAK KASALLIKLARI

Turdaliyev Samandar Bahodir o'g'li

Alfraganus Universiteti Tibbiyot Fakulteti

Davolash ishi 4-bosqich talabasi

Gmail: turdaliyevsamandar1223@gmail.com

Tel: +998885831223

MAQOLA
MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 28.09.2025

Revised: 29.09.2025

Accepted: 30.09.2025

KALIT SO'ZLAR:

Buyrak, pielonefrit, glomerulonefrit, buyrak yetishmovchiligi, siydik tizimi, nefrologiya, ultratovush tekshiruvi, dializ, transplantatsiya, profilaktika.

Buyrak kasalliklari – buyraklarning tuzilishi va funksiyasida yuzaga keladigan turli patologik o'zgarishlar majmuini o'z ichiga oladi. Ular orasida yallig'lanishli kasalliklar (pielonefrit, glomerulonefrit), degenerativ-distrofik jarayonlar, irsiy sindromlar, o'sma kasalliklari va buyrak yetishmovchiligi asosiy o'rin tutadi. Buyrak kasalliklari nafaqat siydik tizimi faoliyatini, balki butun organizmning metabolik muvozanatini ham izdan chiqaradi. Ushbu maqolada buyrak kasalliklarining etiologiyasi, patogenezini, klinik belgilari, tashxislash usullari, davolash strategiyalari va profilaktika choralari yoritilgan.

Buyraklar inson organizmida asosiy hayotiy organlardan biri hisoblanib, ular orqali moddalar almashinuvi mahsulotlari chiqariladi, suyuqlik va elektrolit muvozanati saqlanadi, qon bosimi tartibga solinadi hamda eritropoetin orqali qon ishlab chiqarish jarayoni qo'llab-quvvatlanadi. Buyraklarning turli xil kasalliklari bu muhim funksiyalarning buzilishiga olib kelib, organizmda og'ir o'zgarishlarni yuzaga keltiradi.

Buyrak kasalliklari etiologik omillariga ko'ra turlicha bo'lishi mumkin: bakterial infeksiyalar, autoimmun jarayonlar, moddalar almashinuvi buzilishi, tug'ma nuqsonlar, toksik moddalarning ta'siri, surunkali yurak va jigar kasalliklari hamda genetik omillar. Klinik belgilar kasallik turiga qarab farq qiladi: og'riq, shish, arterial gipertenziya, siydik miqdori va tarkibining o'zgarishi, umumiy holsizlik va intoksikatsiya alomatlari ko'p hollarda kuzatiladi.

Zamonaviy tashxislash usullari – laborator tekshiruvlar, siydik tahlillari, ultratovush, KT, MRT, biopsiya – buyrak kasalliklarini aniqlashda keng qoʻllaniladi. Davolashda esa dori vositalari, fizioterapiya, gemodializ, peritoneal dializ va ogʻir hollarda buyrak transplantatsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Kasalliklarning oldini olish uchun sogʻlom turmush tarziga rioya qilish, infeksiyon kasalliklarni oʻz vaqtida davolash, surunkali kasalliklarni nazorat qilish va nefrolog koʻrigidan muntazam oʻtib turish zarur.

Buyrak kasalliklari dunyo boʻyicha jiddiy tibbiy va ijtimoiy muammo boʻlib, erta tashxislash va samarali davolash ularning asoratlarini kamaytirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Buyrak kasalliklari inson organizmida juda muhim oʻrin tutadigan siydik tizimi organining turli xil patologik oʻzgarishlari bilan kechadigan kasalliklar guruhidir. Buyraklar moddalar almashinuvi mahsulotlarini chiqarish, organizmdagi suyuqlik va elektrolit muvozanatini saqlash, qon bosimini nazorat qilish va eritropoetin orqali qon ishlab chiqarilishini qoʻllab-quvvatlash kabi asosiy funksiyalarni bajaradi. Shuning uchun buyrak kasalliklarining har qanday shakli butun organizm faoliyatida sezilarli oʻzgarishlarga olib keladi. Buyrak kasalliklari turli klinik belgilar va oqibatlariga ega boʻlishi mumkin, ularning baʼzilari yengil kechsa, boshqalari ogʻir nogironlik yoki hayot uchun xavf tugʻdirishi mumkin.

Etiologik omillar juda xilma-xildir. Eng keng tarqalgan sabablardan biri bakterial infeksiyalar boʻlib, ular pielonefrit kasalligiga olib keladi. Glomerulonefrit esa asosan autoimmun jarayonlar natijasida yuzaga keladi. Metabolik buzilishlar, xususan, siydik kislotasining ortiqcha toʻplanishi podagra nefropatiasini keltirib chiqaradi. Baʼzi hollarda tugʻma nuqsonlar yoki genetik kasalliklar ham buyrak faoliyatining buzilishiga sabab boʻladi. Bundan tashqari, surunkali yurak yetishmovchiligi, jigar kasalliklari va endokrin tizim buzilishlari ham ikkilamchi tarzda buyrak kasalliklariga olib kelishi mumkin.

Buyrak kasalliklarining asosiy klinik belgilari umumiy va maxsus boʻlishi mumkin. Umumiy belgilar orasida charchash, zaiflik, ishtaha yoʻqolishi, tana haroratining koʻtarilishi, intoksikatsiya alomatlarini, arterial gipertenziya kuzatiladi. Maxsus belgilar esa siydik chiqarishning buzilishi bilan bogʻliq boʻlib, poliuriya, oliguriya, anuriya yoki siydik tarkibida oqsil, qon yoki choʻkmalarning paydo boʻlishi koʻrinishida namoyon boʻladi. Shishlar ham buyrak kasalliklarida koʻp uchraydi, ular asosan yuzda, koʻz ostida ertalab seziladi va keyinchalik butun tanaga tarqalishi mumkin.

Buyrak kasalliklari orasida pielonefrit alohida ahamiyatga ega. Bu buyrak jom va jomchalarining yalligʻlanishi boʻlib, koʻpincha bakterial infeksiya sabab boʻladi. Klinikada

yuqori harorat, bel sohasida og'riq, titroq, ko'p terlash, siydik chiqarishda noqulaylik kuzatiladi. Surunkali pielonefrit uzoq vaqt davom etib, buyrak to'qimasini asta-sekin shikastlaydi va buyrak yetishmovchiligiga olib kelishi mumkin.

Glomerulonefrit buyrakning asosiy filtrlovchi tuzilmalari – glomerulalarning yallig'lanishi bilan xarakterlanadi. U asosan streptokokk infeksiyasidan keyin rivojlanadi va immun mexanizmlar orqali amalga oshadi. Klinik belgilari qatoriga siydikda qon va oqsil paydo bo'lishi, shishlar, arterial gipertenziya va buyrak funksiyasining buzilishi kiradi. Surunkali glomerulonefrit uzoq davom etib, oxir-oqibatda buyrak yetishmovchiligiga olib keladi.

Buyrak tosh kasalligi ham keng tarqalgan bo'lib, siydik tarkibida tuzlarning kristallanishi va buyrak hamda siydik yo'llarida toshlar hosil bo'lishi natijasida yuzaga keladi. Bunda bel sohasida kuchli og'riq – buyrak sanchig'i, siydikda qon, siydik chiqarishning buzilishi kabi belgilar kuzatiladi. Toshlarining kattaligi va joylashuviga qarab davolash usullari turlicha bo'ladi: dori vositalari, fizioterapiya, litotripsiya yoki jarrohlik amaliyotlari.

Buyrak yetishmovchiligi buyraklarning asosiy funksiyalarining keskin yoki asta-sekinlik bilan pasayishi holatidir. O'tkir buyrak yetishmovchiligi ko'pincha shok, og'ir infeksiya, intoksikatsiya, jarrohlik asoratlari natijasida paydo bo'ladi. Surunkali buyrak yetishmovchiligi esa ko'pincha pielonefrit, glomerulonefrit, tosh kasalligi yoki boshqa surunkali buyrak kasalliklari oqibatida yuzaga keladi. Bu holatlarda siydik chiqarishning buzilishi, organizmda azotli moddalar to'planishi, suyuqlik va elektrolit muvozanatining keskin buzilishi kuzatiladi. Oxirgi bosqichda esa bemorlar hayotini saqlab qolish uchun gemodializ yoki buyrak transplantatsiyasi talab qilinadi.

Buyrak kasalliklarida tashxis qo'yish ko'p bosqichli bo'lib, klinik tekshiruv va laborator tahlillar asosiy ahamiyatga ega. Umumiy siydik tahlili yordamida oqsil, qon, tuzlar, mikroskopik elementlar aniqlanadi. Qon biokimyoviy tekshiruvlarida kreatinin, mochevina, elektrolitlar darajasi baholanadi. Instrumental usullar orasida ultratovush tekshiruvi buyraklarning tuzilishi, o'lchami, toshlar yoki kistalarni aniqlash imkonini beradi. KT va MRT esa yanada aniqroq tasvir olish imkonini beradi. Murakkab hollarda buyrak biopsiyasi qo'llanilib, morfologik tashxis aniqlanadi.

Davolash usullari kasallik turiga qarab farq qiladi. Infeksion kasalliklarda antibiotiklar qo'llaniladi, glomerulonefritda immunosuppressiv preparatlar buyuriladi. Tosh kasalligida og'riq qoldiruvchi va spazmolitik vositalar, siydikni o'zgartiruvchi dori-darmonlar ishlatiladi. Buyrak yetishmovchiligida esa dietoterapiya, suyuqlik iste'molini cheklash,

gemodializ yoki peritoneal dializ muhim ahamiyat kasb etadi. Eng og‘ir hollarda esa buyrak transplantatsiyasi yagona davolash usuli hisoblanadi.

Profilaktika choralari kasalliklarning oldini olishda juda muhim. Buning uchun infeksiyalar kasalliklarni o‘z vaqtida davolash, gigiyenaga rioya qilish, to‘g‘ri ovqatlanish, suyuqlikni yetarli miqdorda qabul qilish, ortiqcha tuz va yog‘ iste’molini cheklash kerak. Shuningdek, arterial gipertenziya va qandli diabet kabi kasalliklarni nazorat qilish buyrak faoliyatini saqlashda muhim ahamiyatga ega.

Buyrak kasalliklari ijtimoiy nuqtai nazardan ham dolzarb muammo hisoblanadi, chunki ular mehnat qobiliyatining pasayishi, nogironlik va ko‘pincha o‘lim bilan yakunlanishi mumkin. Shuning uchun erta tashxis, samarali davolash va profilaktika choralari tibbiyotning muhim vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Buyrak kasalliklari – siydik tizimining eng ko‘p uchraydigan va organizm uchun og‘ir oqibatlariga olib keluvchi patologiyalar guruhidir. Pielonefrit, glomerulonefrit, buyrak tosh kasalligi, buyrak yetishmovchiligi kabi kasalliklar nafaqat siydik chiqarish tizimini, balki butun organizm metabolizmini ham izdan chiqaradi. Ushbu kasalliklar ko‘pincha infeksiyalar, autoimmun jarayonlar, metabolik buzilishlar va genetik omillar bilan bog‘liq. Ularni erta aniqlash, zamonaviy diagnostik usullardan foydalanish va kompleks davolash kasallikning og‘ir oqibatlarini sezilarli darajada kamaytiradi. Davolashda dori vositalari, fizioterapiya, gemodializ va transplantatsiya kabi usullar qo‘llaniladi. Buyrak kasalliklarining oldini olish uchun esa sog‘lom turmush tarziga amal qilish, infeksiyalarni o‘z vaqtida davolash va surunkali kasalliklarni nazorat qilish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodirov A., To‘laganova D. Ichki kasalliklar propedevtikasi. – Toshkent: Ibn Sino nashriyoti, 2019.
2. Rasulov A. Nefrologiya asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
3. World Health Organization (WHO). Kidney diseases: Key facts. – Geneva: WHO, 2023.
4. Brenner B.M., Rector F.C. The Kidney. – Elsevier, 2020.
5. Taal M.W., Chertow G.M., Marsden P.A., Skorecki K., Yu A.S.L., Brenner B.M. Brenner and Rector’s The Kidney. – 11th Edition. Elsevier, 2020.
6. Jha V., Garcia-Garcia G., Iseki K., et al. Chronic kidney disease: global dimension and perspectives. *Lancet*, 2013.
7. Kumar V., Abbas A.K., Aster J.C. Robbins and Cotran Pathologic Basis of Disease. – 10th Edition. Elsevier, 2021.